

Petra Kapš

Mesto je v nas, mi smo tukaj ...¹

The town is inside us, we are here ...

Naj nadaljujem z Danielom Jewesburyjem, avtorjem naslovne misli, in zastavim rdečo nit teksta v okvir stališča, ki »objektivno realnost« vključuje kot nekaj, »kar gradimo mi vsi, od znotraj, ne pa nekaj, do česar 'pridemo' od zunaj«. ² Mogoče se zdi ta pozicija v današnjem času poudarjenega individualizma utopična in zasnovana z ne več aktualno ideologijo, ampak manifestacija *Vstop prost* je artikulacija prav teh idej. ³

V uvodu umeščam *Vstop prost* v okvir termina provolucije⁴, ki je definiran s principom vključevanja in je v nasprotju z izključevalnim principom. Zakaj? Že bežen vpogled v dokumentacijski material izvedenih akcij govori o stališču sodelujočih umetnikov, ki do različnih obravnavanih vprašanj ter tem niso neposredno kritično naravnani in ne delujejo revolucionarno. Revolucionarno stališče zahteva porušenje zgrajenih struktur delovanja oziroma njihovo ukinitve z namenom uveljavitve svojih lastnih sistemov. Druga možnost je evolutivno, postopno spreminjanje, ki bi naj bilo naravnano v smer popolnejših, bolj dovršenih oblik. Manifestacija *Vstop prost* pa deluje kot provolutivna strategija, katere osnovni princip je povezovanje. Umetniki raznovrstna vprašanja, orodja, prakse, poglede ... razpoznavajo kot možna gradiva, kar nas spomni na brkljanje – bricolage – Lévi Straussa. Brkljanje je strategija, ki probleme rešuje z improvizacijo. Govori o procesu dela, razmišljanja, delovanja, ki je 'moteno'. Sredstva, misli, podatke odvrta od njihove prvotne (upo)rabe. Če v tem kontekstu parafraziram še *divjo misel* Lévi Straussa, potem lahko zapišem, da se 'umetnost v divjem stanju razlikuje od umetnosti, ki je bila kultivirana in udomačena zato, da bi dosegla produktivnost'. ⁵ Analogija med teorijo provolucije, brkljanjem in (pre)interpretacijo *divje misli* odpira problemsko polje, v katerega umeščam manifestacijo *Vstop prost*. Umetnost se v takšnih zastavkih ne producira, ampak se dogaja. Pomembno je, kaj se zgodi in kaj se dogaja med ljudmi.

umetnica/umetnik – mesto – publika

Če razmišljamo o javnih umetniških akcijah, se je potrebno vprašati o razmerju med umetnico/umetnikom, lokusom, kjer se akcija dogaja (kar je v primeru *Vstop prost* urbano okolje) in publiko (mesto se z meščani šele konstituira in jih tako temeljno vključuje). V uvodu omenjam pogovor z Danielom Jewesburyjem, v katerem ta umesti kritično točko svojega razmišljanja o javni umetnosti med javno umetnost kot apriori 'angažirano' in umetnost v galeriji, ki bi naj bila zaradi tega, ker je v galeriji, 'elitistična'. Pod vprašaj postavi strategijo, ki določeno prakso zgolj prestavi iz galerije na cesto, in s tem predpostavlja takojšnjo animacijo sicer nezainteresirane publike. ⁶ Na tem mestu bom nadaljevala in izpostavila pogoje relacij med umetniki, mestom in publiko, ki so po mojem mnenju osnova omenjenih oblik umetniške realizacije. Hkrati želim osvetliti različne strategije 'zainteresiranja publike', ki so vključene v akcije in performanse *Vstop prost*.

Relacija med umetnicami/umetniki, mestom in publiko se artikulira skozi različne načine in z uporabo raz-

1. Andreja Džakušič, *Celje, moje mesto / Celje, my town*, 2005

tudi vabljeni umetniki od drugod. Osnovne karakteristike fenomena *Vstop prost*: gre za enodnevnne akcije, v katere se sodelujoči umetniki samoiniciativno in aktivno vključujejo ter delujejo na različnih nivojih pojavnosti odnosov med umetniki, mestom in publiko.

⁴ Idejo provolucije razvija celjski umetnik Marjan Krošl v svojem rokopisu *Teorija provolucije v sodobni umetnosti*, str. 64.

⁵ Claude Lévi-STRAUSS, *Divja misel*, str. 241.

⁶ »Pogovor z Danielom Jewesburyjem«, v: *Strategije predstavljanja 2 in 3*, SCCA, Zavod za sodobno umetnost, Ljubljana, 2004, str. 169.

¹ »Pogovor z Danielom Jewesburyjem«, v: *Strategije predstavljanja 2 in 3*, (pogovarjala se je Nevenka Šivavec), SCCA, Zavod za sodobno umetnost, Ljubljana, 2004, str. 170.

² Daniel JEWESBURY, »Skopo«, v: *Strategije predstavljanja 2 in 3*, SCCA, Zavod za sodobno umetnost Ljubljana, 2004, str. 157.

³ *Vstop prost* je skupni naslov akcij, ki jih od leta 1999 v Celju izvajajo umetniki, povezani z življenjem v omenjenem mestu. Hkrati z njimi sodelujejo

novrstnih praks. Sodelujoči s komentiranjem procesov, ki se v mestu dogajajo, vstopajo v javni prostor oziroma se vanj samorefleksivno vključujejo. Ozaveščanje lokalne situacije, artikulacija svojih družbeno-političnih kontekstov, opazovanje in reflektiranje izginjanja identitet določenih prostorov, kritiziranje družbe in iskanje konkretnih predlogov za izboljšanje odnosov med družbo ter posameznikom so le nekateri problemski sklopi, ki jim sledimo v kontinuiranem izvajanju akcij. Omenila sem že, da v akcijah *Vstop prost* ne gre za neposredno kritiko. (Samo)kritika in ironija se v različnih izvedbah oddaljuje od neposrednega in agresivnega nagovora. Zdi se, da so uporabljene prakse in postopki do publike gostoljubni, če ne že prav prijazni in celo prijateljski.

zainteresiranje publike

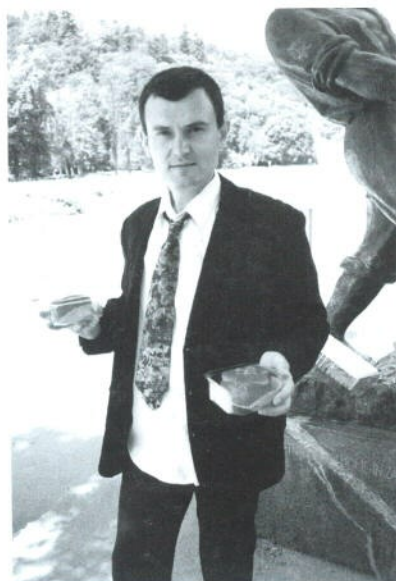
»... po 'družbi spektakla' naj bi torej prišla družba nastopajočih, v kateri naj bi vsakdo v bolj ali manj okrnjenih komunikacijskih kanalih našel iluzijo interaktivne demokracije ...«⁷ Ena izmed možnih strategij vzpostavljanja odnosov s publiko oziroma način 'zainteresiranja publike' je njena soudeležba v dogajanju. Prav strategije sodelovanja in soudeleževanja⁸ (participativne strategije) v umetniških praksah, ki temeljijo na neposrednih akcijah, intervencijah, nastajajo tudi z namenom aktiviranja odnosov s publiko. Publika se v teh primerih konstituira šele z aktivno udeležbo.

V bežnem razmisleku o pojavljanju strategij soudeleževanja publike v umetniških akcijah in ostalih sorodnih umetniških projektih, ki se dogajajo v zunanjih, urbanih, (ne)javnih okoljih v okviru slovenskega prostora, (ta razmislek nima intence zgodovinskega pregleda, ampak 'skicira' tovrstno pojavljanje) postavimo hepeninge ohojevcev kot referenčno točko vpogleda. Poleti leta 1968 so izvedli v mestnem parku (park Zvezda v Ljubljani) več akcij in hepeningov, mdr. je Milenko Matanovič uporabil sesalnik za prah, ki je med udeleženci napihoval dolgo plastično cev, publiko so vključili v risanje po asfaltu, Milenko Matanovič je v istem letu izvedel hepening

Andreja Džakušič, *Piknik / Picnic*, 2004

Stol, stolnica, mimoidoči. Cilj vseh manifestacij je bila soudeležba publike. Jože Barši je leta 1999 postavil javno stranišče na Metelkovi v Ljubljani, Vesna Bukovec je v sodelovanju z Galerijo P74 v umetniški akciji *Lokalna problematika* pozivala krajanje Šentvida k aktivnemu vključevanju v oblikovanje njihovega bivalnega okolja, Polona Maher je v okviru umetniške akcije *neVIDNI prostori* vključevala publiko z napihovanjem balonov, Tadej Pogačar je v projektu *Kralji ulice* sodeloval z brezdomci, Metka Zupanič je v okviru akcije *Iskalci* sodelovala z načrtno izbrano skupino ljudi – brezposelnimi osebami.

Željko Opačak, *Pojej košček mojega srca / Take a little bite of my heart*, 1999

V večini akcij, izvedenih v *Vstop prost*, prav tako že od začetkov sledimo razvijanju praks participacije publike. Tako je Željko Opačak leta 1999 s performansom *Take a little bite of my heart* publiko vabil z razdeljevanjem sočnih kolačev. Njegova kulinarična strategija v večini performansov izkorišča 'mamljivost ponujenega objekta in povabila'. Franc Purg v akciji *Smeti – prizanesi živalim* neprisiljeno poziva publiko, da uporabi škatle za odlaganje smeti, Franc

⁷ Nicolas BOURRIAUD, »Umetnost devetdesetih«, v: *Likovne besede, poletje 2004, št. 67–68*, ZDSLU, Ljubljana.

⁸ Nataša Petrešin je v predavanju *Kaj storiti z drugačnimi umetniškimi modeli znanja?* (v Umetnostni galeriji Maribor, 12. april 2005) govorila o strategiji

sodelovanja in soudeleževanja (kolaborativne in participativne strategije) kot o posebnih primerih v sodobni vizualni umetnosti, ki v obliki odprtih del segajo v območje svobodne izmenjave informacij, umetniških idej in raziskav, ter prispevajo k ukinjanju monopoliziranja in privatizacije znanja.

Boris Oblišar, *Kopalnica / The bathroom*, 2004

Mark Požlep, 2004

Golob in Štefan Marflak se s publiko igrata spominsko oz. dnevniško igro, Andreja Džakušič izvede performans na otvoritvi *Vstop prost* v ZDSLJU in posladka 'goste' z jagodami, namočenimi v vročo čokolado. Milena Kosec, Irena Potočnik, Manja Vadla publiko ponudijo kot dar ali kot prodajno blago osebni predmet, umetniško delo, Robert Ograjenšek ljudi zaplete s karticami, ki jih ti lahko pošiljajo na posebej 'zelene' naslove, Dalibor Bori Zupančič in Andrej Perko iritirata spominski arhiv meščanov, Boris Oblišar ob svojem rojstnem dnevu publiko na torti – stojalu ponudi kolačke.

Zanimivo je, da se dokumentacija teh javnih akcij predstavlja v galerijskem sistemu.⁹ To gesto lahko interpretiramo na več načinov in na podlagi zapsanega zavržemo 'željo po približevanju 'mainstreamu' ter se odločimo za kontekstualizacijo in potrebo po trajnejšem, zavestnem vpisovanju v spomin ter arhiviranju. S tem se publiko ponudi še jasnejša artikulacija idej *Vstop prost*.

samoorganizacija in samoiniciativnost

Prva izvedba *Vstop prost* (leto 1999) sovpada s koncem 90. let, ko se je v slovenskem in še posebej mednarodnem prostoru pričelo izpostavljati lokalno okolje. V sistemu umetnosti lahko vsaj na eni strani v tem zasledi-

⁹ Vsakoletna praksa *Vstop prost* je umestitev dokumentacije akcij, intervencij in performansov v Likovni salon Celje.

mo odzivanje na umetniške korporacije (in vse ostale, ki si jih lahko zamislimo), ki delujejo, pogojujejo, producirajo in zahtevajo produktivnost. Kot nasprotni pol se je pričel intenzivno vzpostavljati lokalni prostor. O tem obratu govori splošna družbena situacija, v kateri se je iz globalnega in lokalnega sistema, ki se zdita diametralno nasprotna, začel razvijati nov sistem – glokalni svet, ki ga konstituira lokalne iniciative in globalna dinamika izmenjave ter delovanja. Nejasna, uniformirana razpršenost globalnega se je pričela gostiti v produktivna jedra, ki povzemajo globalne načine delovanja in ustvarjajo komunikacijske mreže med razpeto množico ljudi. Poudarjen je razvoj mikro strukturnih sistemov majhnih družb in začasnih skupin. Komunikacija je v tem primeru pogojena z relacijskimi odnosi med različnimi družbenimi formacijami.

Te strukturne spremembe družbe so vplivale na intenzivnejše vzpostavljanje samoorganizacije in samoiniciativnosti umetnikov. Situacijo lahko razumemo kot komentar širših družbenih procesov in poskus odzivanja nanjo ter aktivnega vključevanja. Zahteva po samozadostnosti, individualnih iniciativah, samoorganizaciji v okviru različnih urbanih pojavov se povezuje s splošno družbeno klimo. Vzajemnost in recipročno delovanje ter želja po 'interesu publike' ni usmerjena v trg ponudbe in povpraševanja ter blagovne menjave, ampak pelje proč od potrošništva. Lastnosti 'začasnih skupnosti', med katere lahko uvrstimo *Vstop prost*, je zanašanje nase, povezovanje, ukvarjanje z majhnimi, umetniškom obvladljivimi projekti. S tem se oblikujejo novi modeli kolektivnosti, prehodnosti in sodelovanja. Proces nastajanja posameznih izvedb *Vstop prost*, vprašanje kolektivnega dela, razvijanja idej, problemskega zastavljanja in odzivanja na tematska vprašanja, ki jih lahko razberemo iz posameznih 'letnih' konceptov akcij, govori o prav o skupnem razvijanju idej in prevpraševanju tem, ki se umetnikom zdijo pomembne. Ti zavestno iščejo načine in orodja, s katerimi bo sodobna

umetnost sposobna artikulirati, posredovati in predstaviti družbene teme širši javnosti.

koncept gostoljubja in prijateljstva

Zdi se, da sta povezovalna elementa relacije med umetniki, lokusom in publiko kot želeno soudeleženko koncepta 'prijateljstva' in 'gostoljubja'.¹⁰ Kako se ta koncepta, za katera menim, da sta rdeča nit akcij *Vstop prost*, manifestirata med celjskimi umetniki? In zakaj menim, da sta nujno potrebna za obstoj in kontinuirano nadaljevanje takšnih oblik delovanja? Odgovor je seveda preprost, če priključim v spomin naslov tega teksta ali pa naslov že omenjenega performansa *Take a little bite of my heart*. Eden izmed problemov sodobne umetnosti v odnosu s širšo publiko je pogosto prav njeno dojetje sodobne umetnosti, ki je v nasprotju z gostoljubjem. Za koncept prijateljstva pa menim, da je že od začetka konstitutivni element sistema umetnosti. Derrida prijateljstvo razdeli v hierarhične nivoje, s katerimi se na tem mestu ne bomo ukvarjali. Eden izmed vidikov gostoljubja se v manifestaciji *Vstop prost* neposredno navezuje na gastronomijo. Skupna priprava hrane že apriori vključuje soudeležbo – umetnikov in publike. Ne gre za obravnavo hrane z vidika estetske zadovoljitve, ampak dejansko za uživanje ob dobro pripravljene hrani in za vzpodbujanje občutkov ugodja ter sproščenosti, kar seveda lahko umestimo v kontekst vzpostavitve 'ozračja', primernega za 'konzumacijo' umetnosti – kot gesto gostoljubja in izkaz prijateljske naravnosti. Hkrati prav neprekinjenost in različni 'odvodi' (kot je tudi razstava *Vstop prost* v Galeriji ZDSLU) namigujejo na skupinsko željo po ustvarjanju novih 'družabnih prostorov'.

točka možnosti

K izpostavitvi teh ključnih identifikacijskih točk manifestacije *Vstop prost* dodajam še eno – *Vstop prost* kot točka možnosti – odprta sedanjemu trenutku. V kon-

Manja Vadla, *Srečna srečka / A Lucky raffle ticket*, 2005

ceptu Charlesa Escheja¹¹ je institucija kuratorja tista, ki daje točko možnosti, v situaciji *Vstop prost* pa so umetniki (začasna, trenutna skupnost, katere povezovalna točka je *Vstop prost*) tisti, ki izbirajo in se odločajo med potencialnimi možnostmi. Točka možnosti, ki jo med drugim definira vse omenjeno v tem tekstu, je verjetno eden izmed trenutkov, ki omogočajo odprtost strukture pojava *Vstop prost*. V času vse hujših pritiskov administracije omogoča odprto točko potencialnosti in neposrednega odzivanja.

Za konec naj parafraziram kriterije vrednotenja, ki jih navaja Esche, in namesto kuratorja postavim v pozicijo vrednotenih umetnike: Ali ustvarjajo možnosti za ta trenutek, ta kraj in to publiko? Ali so gostoljubni do publike, ali jo spodbujajo k angažiranosti? Ali delujejo v smeri družbene situacije, ki se nenehno spreminja?¹² Sama k temu dodajam: Ali (še) (ponovno) verjamemo, da ima umetnost moč spreminjanja in vzpostavljanja fleksibilnejših modelov življenja in delovanja skupnosti? ■

Besedilo je bilo prvič objavljeno v katalogu *VSTOP prost = Admission free: 1999–2005*, Društvo likovnih umetnikov, Celje, 2005.

Petra Kapš (1975, Maribor), profesorica slovenščine in teologije, opravlja podiplomski študij filozofije umetnosti na Univerzi v Mariboru. V letih 2004 in 2005 je obiskovala Tečaj za kustose sodobne umetnosti in Seminar iz pisanja o sodobni umetnosti, SCCA- Zavod za sodobno umetnost, Ljubljana. Deluje kot kustosinja in kritičarka in je trenutno zaposlena kot kustosinja za sodobno umetnost v Umetnostni galeriji Maribor.

Petra Kapš (1975, Maribor) is a professor of Slovene language and theology, and is currently pursuing her MA in Philosophy of Art at University of Maribor. She has finished a Course for curators of contemporary art and Seminar in writing on contemporary art, organized by SCCA, Center for Contemporary Art, Ljubljana. She works as curator and critic and is now employed as curator of contemporary art at Maribor Art Gallery.

¹⁰ Jacques Derrida razvija 'koncept prijateljstva' v okviru politične teorije, v kateri je 'koncept prijateljstva' v relaciji do konceptov moči in reprezentacije vsaj navidezno marginaliziran. Prav tako se zdi s 'konceptom gostoljubja'. Poteza, ki je tukaj zanimiva, je prav ta, da nam koncept prijateljstva in gostoljubja v politični teoriji vsiljujejo potrebo po drugačnem mišljenju, saj sta prav ta dva pojma v okviru te teorije neulovljiva.

¹¹ Charles ESCHE, »Forum možnosti – institucionalna sprememba in skromni predlogi«, v: *Strategije predstavljanja 2 in 3*, SCCA, Zavod za sodobno umetnost, Ljubljana, 2004, str. 169.

¹² Prav tam, str. 39.